

ГЕОПРОСТОРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОВОГО ФОНДУ ЗАПОВІДНИКА «МЕДОБОРИ» ТА ПРИЛЕГЛИХ ЛІСНИЦТВ

Б. Б. Гавришок, О. М. Варакута

gavrishok_b@ukr.net, ovarakuta59@gmail.com

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира. Гнатюка, м. Тернопіль, Україна*

Species composition and age structure of stands in terms of forest area were investigated. It was revealed that in general in the area the dominance of the high bonitet stands of species is observed, including oak build. A small proportion of coniferous conditions are caused by the forest growth. Small areas of the softwood and beech indicate the quality of the wardens. It was established that the forest area is mainly middle-aged where oak and other hardwood species grow. The article contains a number of recommendations on the ways of optimization of forest land use of the area under research. It is proposed to increase the forested area by planting forest cultures on power lands and the formation of protective plantations; improve the quality of the stands using thinning and planting valuable species. It is proposed to grow white pine and acacia on man-disturbed land and forestry areas with limited potential. In order to increase attractiveness of landscapes and tourist attractiveness of the area the possibility was proved to create small woods in place of abandoned farms, small slopes of ravines and on the sides of tostry, overgrown with shrubs and scattered among the islands of arable land.

Keywords: forested area; forestry; categories of forests; forest tract; species composition; the age structure of forests; hard-leaved species.

Ліси є могутнім природним фактором, який в значній мірі чинить вплив на всі компоненти навколишнього середовища. Вони впливають на гідрологічний та кліматичний режим місцевості, ґрунтоутворення, флору і фауну. Лісовий покрив - важливий компонентом ландшафту, який сприяє збереженню інших його складових: рельєфу, ґрунтів, поверхневих і підземних вод, фауни тощо. Екологічно-стабілізаційні та господарські функції лісу актуалізують потребу вивчення процесів, пов'язаних із зменшенням площ та погіршенням якості насаджень.

В епоху зростаючого антропогенного пресингу на навколишнє середовище проблема збереження лісів, їх раціонального використання та відновлення набуває першочергового значення і повинна вирішуватись на державному рівні.

Вивченню лісогосподарського землекористування та екологічної

ролі лісу присвячені дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокреме, на теренах Тернопільщини присвячені публікації Г. Оліяр (2001, 2003), М. Музики (2003), В. Онищенко (2000), Ю. Гайди, І. Попадинця (2008), К. Москалюк (2009), В. Бондаренка [1], Б. Гавришка [2] та ін. Проте, вони стосуються переважно території природного заповідника (далі ПЗ) «Медобори» або Товтрового пасма в цілому і розкривають один аспект – можливість відтворення і збереження корінних деревостанів на заповідних територіях, де раніше проходила інтенсивна господарська діяльність. Проте, сучасний стан та перспективи розвитку лісогосподарського землекористування окремих територіальних громад чи лісництв залишаються мало вивченими.

Землі лісогосподарського призначення досліджуваної території займають 16693,19 га і входять до складу Копичинецького та Гусятинського лісництв Чортківського лісгоспу та ПЗ «Медобори».

Максимальна концентрація лісів приурочена до Товтрового пасма та басейну річки Нічлава. Відносно великі, компактно розміщені лісові урочища бачимо у ПЗ «Медобори» та Копичинецькому лісництві. Більшість лісових масивів досліджуваної території невеликі за площею і розкидані на значних відстанях один від одного. Особливо добре це видно у Гусятинському лісництві, де численні лісові урочища малої площі мають переважно захисне значення. Окрім того є певні лісові масиви, що належать громадам. Найбільшими із них є урочища «Хоростківська дубина» та «Увислянська дубина». А також зустрічаються захисні лісопосадки залізничних та автомобільних шляхів. Їх розподіл немає якихось закономірностей.

На досліджуваній території найбільш поширені дубово-грабові ліси. Ділянки лісу на східних схилах товтрового пасма представлені сухими дібровами. Суха грабова діброва сформувалася на підвищених вододільних плато. Характерні особливості ділянок: сухість лісорослинних умов, скелетність ґрунтів, вихід на поверхню ґрунтоутворювальних порід. Корінні деревостани збереглися невеликими ділянками [2].

Лісистість території досліджуваного регіону розподілена нерівномірно. Найбільша частка лісовкритих територій (40-58%) спостерігається у селах Вікно, Саджівки, Калагарівка та Федорівка. Менш залісненими (20-40%) є землі в околицях сіл Рашківці, Постолівка, Городниця, Личківці, Яблунівка, Гадинківці. Найменш (до 2%) - території околиць сіл Пізнанка, Глібів, Товсте, Хлопівка, Увисла, Сухостав. Таким чином, в межах досліджуваного регіону чітко простежується висока залісненість східної (Товтрове пасмо) та південно-західної (басейн р. Нічлава) окраїн. Центральна частина регіону представлена вирівняним

погано дренованим плато і має незначну лісистість.

Відповідно до поділу лісів за екологічним і господарським значенням у межах досліджуваної території виділяються такі категорії: ліси природоохоронного, наукового та історико-культурного призначення; рекреаційно-оздоровчі ліси (лісогосподарська частина лісів зелених зон та лісопаркова частина лісів зелених зон); захисні ліси; експлуатаційні ліси.

Найбільші площі у межах території дослідження займають ліси природоохоронного, наукового та історико-культурного призначення. Зокрема, до цієї категорії належить вся територія ПЗ «Медобори». Досить значна площа таких лісів представлена у Копичинецькому лісництві (понад 50%), значно менша у Гусятинському.

Захисні лісові насадження представлені лише у Гусятинському лісництві (близько 50%). Лісогосподарська частина лісів зелених зон займає значну частину (понад 25%) Гусятинського та Копичинецького лісництв. Лісопаркова частина лісів зелених зон займає незначну площу (до 5%) у Копичинецькому та Гусятинському лісництвах.

Невелику частку площі Копичинецького лісництва (17%) займають експлуатаційні ліси. Вони що призначені для задоволення господарських потреб у деревині.

На сучасному етапі можемо констатувати дві тенденції: подальше зниження лісистості території дослідження, погіршення якості деревостанів та фрагментація площ насаджень (поява дрібних фрагментів лісів і чагарників на місці колишніх хуторів та кладовищ).

У результаті опрацювання планів лісонасаджень [5, 6], таксаційних описів лісництв [4, 7, 8] та на основі власних польових спостережень бачимо, що у структурі ПЗ «Медобори» із деревостанів найбільшу частку займає дуб (45,62 %), дещо меншу – граб (20,13 %), ще меншу – ясен, клен, в'яз (17,58 %) і зовсім невелику – хвойні (9,00%) та м'яколистяні (5,91 %).

Майже вся територія Копичинецького лісництва також зайнята дубом високоствовбурним (81,13%). Лише незначну частку становлять площі засаджені ясенем, кленом, в'язем (6,24%) та грабом (8,09%). Дуже мало земель вкритих хвойними (3,74%) та м'яколистяними (0,69%), а бук та акація займають відповідно: 0,04% та 0,06% площі території.

У Гусятинському лісництві аналогічно переважає дуб. Значну площу займають хвойні дерева, а площі м'яколистяних, бука та акації тут мізерні.

У видовому складі деревостанів ПЗ «Медобори» є дещо підвищена частка бука, граба та ясена. Бук у цих лісових масивах

зростає на крайній східній межі ареалу поширення. Підвищена частка граба – ознака нераціонального ведення господарства у попередній період. Хвойні деревостани та деревостани дуба червоного у заповіднику створюють певні проблеми, оскільки ялина у ПЗ «Медобори» часто хворіє і засихає, а сосна і дуб червоний є породами-агресорами, що витісняють автохтонні види.

В. Шафер [9], аналізуючи флору регіону, поділяв ПЗ «Медобори» на північну і південну частини, проводячи межу між ними орієнтовно між Вікнянським і Краснянським масивами заповідника. Він кваліфікував ліси північної частини як подільські діброви, а південної – як ліси середньоевропейського типу.

Загалом в межах досліджуваної території бачимо домінування високобонітетних деревостанів цінних порід, зокрема дуба високоствурного. Незначна частка хвойних зумовлена умовами лісозростання. Невеликі площі м'яколистяних і граба свідчать про якість роботи лісників.

Найбільшу частку у віковій структурі деревних порід ПЗ «Медобори» займають середньовікові дерева (44,7 %), молодняки (25,79 %), стиглі і перестійні (16,12 %) та пристигаючі із найменшою часткою (13,38 %). Ліси ПЗ «Медобори» характеризуються нерівномірним розподілом лісонасаджень за віковими групами. Переважають дерева віком від 40-60 р., дещо підвищеною є частка стиглих в перестійних деревостанів, віком понад 80 р. Це є результатом відсутності рубок головного користування упродовж останніх 25 років.

У Копичинецькому лісництві спостерігається такий розподіл між основними групами віку деревних порід: середньовікові дерева (64,58 %), молодняки (22,17 %), стиглі і перестійні (7,41 %), пристигаючі (7,21 %). Таким чином на території лісництва найменша кількість деревостанів, які сповільнили свій ріст та знаходяться на межі стиглості, майже таку саму частку становлять стиглі і перестійні насадження, які придатні для вирубки.

У Гусятинському лісництві найбільшу частку займають середньовікові деревостани (81,70%). Значно менші площі молодняків (16,47%), пристигаючих (7,17%) та стиглих і перестійних (5,58%) деревостанів. Незначна частка стиглих і перестійних дерев, є свідченням інтенсивності ведення лісового господарства.

Висновки. У результаті проведених досліджень встановлено, що ліси в межах досліджуваного регіону розподілені вкрай нерівномірно. Деревостани в лісах є переважно середньовіковими. У породному складі провідне місце належить дубу, який займає майже 59% лісовкритих площ. На другому місці (16,3%) грабові деревостани.

Хвойні та м'яколистяні значного поширення не мають.

Для оптимізації лісгосподарського землекористування досліджуваної території необхідно збільшити лісовкриті площі шляхом насадження лісокультур на схилних землях та формування захисних насаджень (прируслених, пришляхових, полезахисних);, покращити якісний склад деревостанів за допомогою рубок догляду та насадження цінних порід на місці суцільних санітарних вирубок.

У межах існуючих лісових урочищ доцільним є відтворення корінних дубових, дубово-букових та ясеневих деревостанів з традиційними домішками граба, черешні, липи. На землях з обмеженим лісівничим потенціалом (кам'янисті розсипи, яружно-балкові системи, крутосхили) лісництва регіону успішно вирощують сосну та білу акацію. Такий досвід варто використати для освоєння технічно порушених земель.

Першочерговим завданням є доведення лісистості регіону до мінімально необхідних 20 %, а для цього необхідна розробка проектів землевідведення для потреб лісового господарства. З метою підвищення атрактивності й туристичної привабливості ландшафтів району доцільним є, створення невеликих перелісків на місці закинутих хуторів, схилах невеликих балок, а також на бокових товтрах, що заросли чагарниками й розкидані островами поміж ріллею.

На підставі власних спостережень рекомендуємо заліснити перелоги західніше лісового урочища «Стінка» та включити до складу лісового фонду пасовища, що розміщені південніше згаданого лісу. Сільськогосподарське виробництво на цих землях не ведеться і спостерігається поступова лісова експансія за рахунок піонерних порід. Можливість передачі їх лісгоспу існує, адже вони не розпайовані і ненадані у користування.

Окрім лісорозведення, важливою є проблема догляду за лісами. Особливо тими, що належать громадам: зокрема, лісовими урочищами «Увислянська дубина» та «Хоростківська дубина». В умовах зростаючої потреби в дровах ці ліси вимагають охорони і догляду. Тому доцільною буде їх передача до складу державного підприємства «Чортківський лісгосп».

З метою гармонізації екологічних, економічних та соціальних функцій лісу необхідним є плантаційне лісорозведення. До складу лісових плантацій варто вводити кілька видів рослин. Під час вибору порід дерев необхідно враховувати їх відповідність до місцевих умов та регіональних вимог до ведення лісового господарства. Так, у межах регіону дослідження можливе плантаційне вирощування модрина, сосни, ясена, тополі, липи тощо.

Список використаних джерел

1. Бондаренко В. Д. Стратегія і тактика природоохоронної діяльності лісового заповідника (на прикладі ПЗ «Медобори») / В. Д. Бондаренко, Г. Т. Криницький, В. О. Крамарець, М. Я. Музика та ін.; за ред. Г. Т. Криницького. – Львів: Сполом, 2006. – 408 с.
2. Гавришок Б. Просторово-часові закономірності лісгосподарського землекористування в Подільських Товтрах (у межах Тернопільської області) / Б. Гавришок // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: географія. – 2011. - № 2 (Вип. 30). – С. 25 – 34.
3. Звіт про наявність земель та розподіл їх по землекористувачах, власниках землі та угіддях Гусятинського району (станом на 01.01.2018). - Гусятин, 2018.
4. Перспективний план організації і ведення лісового господарства ДП «Чортківське ЛГ» Тернопільського обласного управління лісового та мисливського господарства Тернопільської області. Документація державного лісового кадастру. – Львів, 2018. – 52 с.
5. План лісонасаджень ДП «Чортківський лісгосп» Гусятинське лісництво. Тернопільська область. Масштаб 1:25000. – Львів, 2018.
6. План лісонасаджень ДП «Чортківський лісгосп» Копичинецьке лісництво. Тернопільська область. Масштаб 1:25000. – Львів, 2018.
7. Проект організації та розвитку лісового господарства ДП «Чортківський лісгосп» Тернопільського ОУ ЛМГ. - Львів, 2014. – 547 с.
8. Проект організації та розвитку лісового господарства ПЗ «Медобори» Тернопільського обласного управління лісового та мисливського господарства Тернопільської області. – Львів, 2007. – 524с.
9. Szafer W. Przyczynek do znajomości flory Miodoborów / W. Szafer // Spraw. Kom. Fizjogr. AU. – 48. - Kraków, 1914. – S. 3 – 11.

ПОТЕНЦІАЛ РЕКОНСТРУКЦІЙ ПАЛЕОГЕОГРАФІЧНИХ УМОВ КВАРТЕРУ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ КЛІМАТИЧНОЇ ПРОГРАМИ УКРАЇНИ-2030

Я.А. Поп'юк¹, Ю.Л. Авдєєнко², А.С. Кушнір³,
y.porjuk@chnu.edu.ua, korsunj@gmail.com, kushnir.paleogeo@gmail.com

¹Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
Чернівці, Україна

²Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

³Інститут географії НАН України, Київ, Україна

Considering tasks of the Climate program of Ukraine 2030, the publication looks at the possibility of reconstructing the Quaternary palaeoenvironment to establish the long-term climate variability in the past and predict scenarios of its development in the future.

Key words: reconstructions, records, palaeoenvironmental changes, the Climate program, Quaternary.

Актуальність. Відповідно до виконання міжнародних угод та зобов'язань України у сфері змін клімату та відповідно до Закону